

Delaminacja materiału kompozytowego włóknistego podczas wykonywania otworów

Composite material delamination during drilling

TADEUSZ LEPPERT
TOMASZ PACZKOWSKI
ROBERT POLASIK
DAWID SERWACKI *

DOI: 10.17814/mechanik.2016.10.392

W artykule zaprezentowano wyniki badań, wraz z ich analizą, wpływu warunków wiercenia w materiale kompozytowym włóknistym, stosowanym do budowy czołownic pojazdów szynowych, na wartość współczynnika delaminacji.

SŁOWA KLUCZOWE: delaminacja kompozytów, materiały kompozytowe włókniste, wiercenie w kompozytach

The original research results and their analysis of delamination phenomena during drilling in fiber composite material, used to build headstocks rail vehicles were presented and discussed in this article.

KEYWORDS: composite material, delamination, fiber-based composite materials, composite material drilling

Materiały kompozytowe są alternatywą dla konwencjonalnych materiałów konstrukcyjnych. Ich właściwości oraz techniki stosowane do ich wytwarzania powodują, że są one coraz częściej stosowane w budowie maszyn i urządzeń. Początki powszechnego stosowania materiałów kompozytowych w przemyśle lotniczym datuje się na lata 50. ubiegłego stulecia, a w pozostałych gałęziach przemysłu – na lata 60. XX w. Współcześnie udział elementów wykonanych w materiałach kompozytowych znacząco wzrósł. Dla porównania: w modelu samolotu Boeing 707 kompozyty stanowiły 2% całkowitej masy własnej; w obecnie produkowanym Boeingu 787 Dreamliner części wykonane z kompozytów stanowią 50% całkowitej masy własnej. Model Airbus A380 jest ponadto pierwszym, w którym zastosowano CFRP (Carbon-Fiber-Reinforced Polymer – kompozyty zbrojone włóknem węglowym) do budowy skrzydła centralnego [1, 2, 5]. Powszechnie elementy maszyn wykonane z materiałów kompozytowych łączy się z elementami wykonanymi z innych materiałów za pomocą połączeń rozłącznych i nierozłącznych (np. nity, śruby). W tym celu należy w uprzednio wykonanym materiale kompozytowym zrobić otwory. Często stosowaną techniką jest wiercenie. Niewłaściwe prowadzenie operacji wiercenia, niepoprawne warunki, zużyte narzędzie i inne czynniki prowadzą do występowania uszkodzeń. Jednym z nich jest rozwarstwienie, nazywane delaminacją, które może skutkować znacznym osłabieniem połączenia.

Delaminacja kompozytowych materiałów włóknistych

Anizotropowa struktura budowy materiałów kompozytowych włóknistych jest jednym z czynników, który w istotny

sposób pozytywnie wpływa na ich właściwości wytrzymałościowe. Jednocześnie jednak stanowi czynnik utrudniający obróbkę skrawaniem takich materiałów ze względu na:

- rozwarstwienie (delaminację),
- dezintegrację osnowy wskutek oddziaływania ciepła,
- przerywanie/strzępianie włókien,
- narażenie włókien na oddziaływanie czynników zewnętrznych,
- trudności z uzyskiwaniem powtarzalnych wymiarów oraz jakości powierzchni obrobionej,
- przyspieszone (ścierne) zużycie narzędzi skrawających.

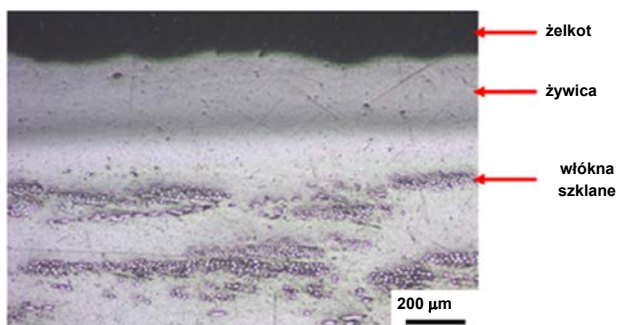
Delaminacja, czyli rozwarstwienie materiału, jest zjawiskiem powszechnie występującym podczas obróbki skrawaniem kompozytów. Polega ona na utracie spójności poszczególnych warstw kompozycji (np. laminatu). Przyczyną są występujące w czasie obróbki siły skrawania czy oddziaływanie innych sił zewnętrznych. Nawet nieznaczne stopień krawędzi skrawających skutkuje powiększeniem obszaru delaminacji [3, 4]. Podczas wiercenia zjawisko to występuje na etapie zagłębiania się narzędzia lub w trakcie jego wychodzenia z materiału obrabianego. W pierwszym przypadku jest to skutek zawijania włókien wokół wiertła zanim materiał zostanie zeskrawany. W drugim – obciążenia powstałe wskutek oddziaływania wiertła przekraczają granicę spójności (sił wiązania) warstw kompozytu, w efekcie czego warstwa bądź warstwy są wypychane i oddzielane od pozostałych.

Metodyka i technika badań delaminacji kompozytowych materiałów włóknistych

Eksperyment wykonano w Zakładzie Inżynierii Produkcji UTP w Bydgoszczy. Materiałem badanym była próbka wykonana z materiałów i według technologii stosowanych do produkcji czołownic pojazdów szynowych. Był to kompozyt polimerowy na bazie żywicy epoksydowej, wzmacniany włóknami szklanymi, z warstwą zewnętrzną wykonaną z żelkotu. Rodzaj włókien, zastosowana żywica i technika wykonania laminatu pozostają tajemnicą przedsiębiorstwa. Wykonano badanie struktury obrabianego materiału z zastosowaniem mikroskopu Nikon MA100 (rys. 1). Otwory wykonywano wiertłami z HSS (DIN 338N, NWKa, PN2913) oraz z węglików spiekanych (Gühring 5514, DIN 6537K R-RT1) o średnicy 8 mm, na wiertarce współrzędnościowej T4163C. Wykonano 3 powtórzenia, w każdej serii stosując nowe narzędzia.

Zastosowano plan statyczny, zdeterminowany kompletny (dla każdego narzędzia). Zmiennymi były: prędkość skrawania; 25, 40, 50 m/min oraz posuw: 0,05; 0,11; 0,16 mm/obr. Wartości parametrów posuwu w odniesieniu do nastaw (podanych w nawiasach) zestawiono w tabl. 1.

* Dr hab. inż. Tadeusz Leppert (tleppert@utp.edu.pl), dr hab inż. Tomasz Paczkowski (tompacz@utp.edu.pl), dr inż. Robert Polasik (robpol@utp.edu.pl), mgr inż. Dawid Serwacki (dawid.serwacki@gmail.com) – Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy

Rys. 1. Struktura kompozytu użytego w badaniach

TABLICA I. Warunki obróbki

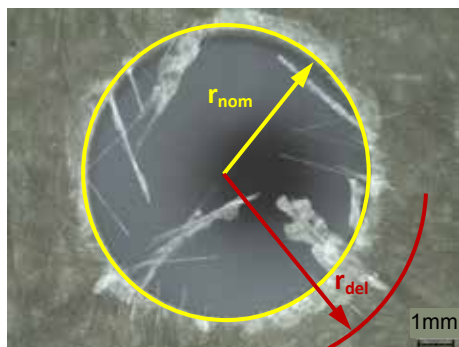
	V_f mm/obr	V_c , m/min (dla obr/min)			Posuw, mm/min		
		25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)	50	75	100
I	0,05	25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)	50	75	100
II	0,11	25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)	110	165	220
III	0,16	25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)	160	240	320

Wyniki badań

Wyniki badań wpływu zastosowanych warunków obróbki na delaminację materiału kompozytowego podczas wiercenia przedstawiono dla jednej serii w formie tablic (tabl. II oraz III). Stroną wejściową (początku obróbki) była warstwa żelkotu. Określano wartości współczynnika delaminacji W_D (rys. 2) po stronie „wyjścia” narzędzia z materiału obrabianego, zgodnie z zależnością:

$$W_D = \frac{r_{del}}{r_{nom}}$$

gdzie: r_{del} – promień okręgu opisanego na obszarze występowania defektów (kolor czerwony), r_{nom} – promień nominalny otworu (kolor żółty).

Rys. 2. Schemat określania wartości współczynnika delaminacji W_D

W wyniku analizy otrzymanych wartości współczynnika delaminacji dla poszczególnych wartości zmiennych, prędkości skrawania i posuwu nie stwierdzono istotnych korelacji pomiędzy warunkami obróbki, a uzyskanymi wartościami współczynnika W_D . Prawdopodobnie jest to związane ze stochastycznym charakterem rozmieszczenia włókien oraz stosowaniem narzędzi o nieużytych krawędziach skrawających w całym eksperymencie. W wielu przypadkach obserwowano pojedyncze wyrwane z osnowy włókna, które wpływały na wartości W_D . Pierwsze symptomy zużycia narzędzi z HSS zaobserwowano na krawędziach skrawających wiertel węglkowych – na ścinie. Zaobserwowano znaczną liczbę nieprzeciętych włókien po obróbce wiertłem z HSS. Obserwacje oraz fotografie (tabl. II) powierzchni materiału prowadzono z zastosowaniem mikroskopu Nikon SMZ800.

TABLICA II. Delaminacja otworów wykonanych wiertłem z HSS

Posuw mm/obr	Prędkość skrawania V_c , m/min (dla obr/min)		
	25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)
0,05			
0,11			
0,16			

TABLICA III. Delaminacja otworów wykonanych wiertłem z węglków spiekanych

Posuw mm/obr	Prędkość skrawania V_c , m/min (dla obr/min)		
	25 (1000)	40 (1500)	50 (2000)
0,05			
0,11			
0,16			

Podsumowanie

Podczas wykonywania eksperymentu każdorazowo zaobserwowano występowanie uszkodzeń w postaci delaminacji w obszarze „wyjścia” wiertel z materiału kompozytowego. Nie stwierdzono istotnych zależności pomiędzy warunkami obróbki a wartościami współczynnika delaminacji, co mogło być związane ze stosowaniem narzędzi o nieużytych krawędziach skrawających. Obserwacje wskazują, iż po obróbce wiertłem HSS wystąpiło znacznie więcej włókien nieprzeciętych. Wykazano niedoskonałość współczynnika W_D do określania uszkodzeń kompozytu po wierceniu. Wydaje się, że trafniejszym wskaźnikiem może być, na przykład, udział powierzchni warstw nieprzeciętych bądź obszarów uszkodzeń w odniesieniu do pola powierzchni otworu. Taki wskaźnik wymaga jednak zastosowania zaawansowanych narzędzi analizy obrazu i jest trudny do stosowania w praktyce warsztatowej.

LITERATURA

- Mrazova M. „Advanced composite materials of the future in aerospace industry”. *Incas Bulletin*. Nr 3 (2013): s. 139÷150.
- Nicolas L. „Composite Materials – A vision for a future”. Springer, Londyn 2011: pp. 13.
- Wern C., Ramulu M., Shukla A. „Investigation of stresses in the orthogonal cutting of fibre reinforced plastics”. *Experimental Mechanics*. Iss. 36 (1996): pp. 33÷41.
- Wilczyński A.P. „Polimerowe kompozyty włókniste”. Wydawnictwa Naukowo Techniczne. Warszawa 1996: s. 16÷17.
- <http://www.airbus.com/aircraftfamilies/passengeraircraft/a350xwbfamily/technology-and-innovation/> (dostęp: 12.02.2016).